

TUDOMÁNY, TUDÁS – SZEREP ÉS TEVÉKENYSÉG

FEHÉR MIKLÓS

Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet, igazgató

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

A könyvtárosok szenzorként működnek. Gyűjtik, rendszerezik és trendekké szervezik az információkat. Teszik ezt azért, mert a bölcsesség a jövőbelátás képessége, a jövő pedig a trendekben van megírva, a trendek pedig a szenzorok által rögzített adatokból, információkból állíthatóak fel. De szüksége lesz-e még a világnak a könyvtárosokra – mint szenzorokra –, ha ezt a szerepet a valóságos szenzorok valóságos milliói fogják betölteni, teszi fel a kérdést a szerző, és a választ a könyvekben keresi. Utal a Bibliára, mint egyetemleges útmutatásra, mely alapján az emberköz-pontú tudomány és a könyvtárosság értelme sem lehet más, mint a boldogság szolgálata. A boldogság átadható. Minden társadalomnak szüksége van boldog emberekre! A könyvtárosság legalapvetőbb küldetése a kulturális és tudományos kincsekben a boldogság megélése és átadása. A mechanikai szenzorok sem megélni, sem átadni nem tudják a boldogságot. Ez az a trend, amely a könyvtárosság jövőjét és szükségességét alátámasztja. A szerző ezt követően Mikszáth Kálmánt, a magyar prózaírodalom óriásának egy novelláját idézi, melynek története az emberi tudás és a tudományosság relációját mutatja be. Végezetül a cikk szól a Könyvtári Intézet új cselekvési tervéről, mely a külső partnerek elvárásai alapján fogalmazódott meg. Az Intézet azon tevékenységek végzését preferálja, melyek abban segítik a könyvtárosokat, hogy a könyvtárat „boldogság ház”-ként működtethessék a felhasználók örömeire.

Jómagam, nem lévén tudós ember, sokkal inkább a konferencia előadásait élvezni élveztem (s teszem ezt, tisztelettel meghajtván magamat mindnyájuk előtt), mintsem bárki elől is elvegyem a szót, a lehetőséget, hogy tudományos gondosságú megfigyeléseit megoszthassa velünk. Mert csuda dolgok rejtekeznek el a megfigyelések mögött. Aki nem tud megfigyelni, rá is fogható mindjárt, nem lesz ám, tudós sohasem. De többet is kell a licitre tennünk: még jó szakmunkássá sem válhat, hiszen ott pláne alfája és ómegája a sikerességnek a megfigyelés, meg aztán az erre épülő utánzás, a másolás, de nem ám az akármilyen, hanem az ügyes kezű másolás készsége.

Amivel persze, valamikor még mindnyájan rendelkezünk. Olyannyira és oly sikeresen, hogy a születésünket követő néhány hónap, egy-két év múlva már utánozzuk szüleink nyelvét, szavait, gesztusait, gondolkodását, érzelmeit. Kreativitásunknak ekkor még semmi sem szab határt, a rejtett lelki dolgok megértése sem. A pici gyermek ebben sokszor „jobb”, mint a tanult felnőttek.

„Dörömbös felhő”, mondja kicsi unokahúgom arra az égi jelenségre, amiből nemcsak eső esik, hanem villám is szóródik rettenetes robajjal. S mennyire igaza van. S a fiam

szerint, aki négyévesen ismerte tízig a számokat, kitalálta, ha van a gépjárművön rendszám, akkor kell lennie „rendbetű”-nek is, mert a rendszám számokból és betűkből áll. Meg is kért hát engem, – a betűket még nem ismervén – olvassam már el, hogy ennek a kocsinak mi a rendbetűje? S mivel nagy autókedvelő volt, gyakran játszott kedvenc nyergesvontatójával, tologatván maga előtt a földön. És amikor rákérdeztem, mivel játszadozol, a legtermészetesebben mondta: kamiteóval. A kamion és a teherautó ötvözte.

Mégis, mi történik velünk, mikorra megokosodunk? Tekintve az okosságot a felnőtté válás szinonimájának. Mi történik velünk, hogy elfelejtjük a legalapvetőbb dolgokat? Hogy mire felnövünk, elfelejtünk megfigyelni, elfelejtünk megfigyelés alapján utánózni. Ráhagyjuk a látásunkat mások szemére, hallásunkat mások fülére. Reggel nem annak megfelelően öltözködünk, hogy milyen időt látunk odakint a szabadban, hanem, hogy mit jelez az aktuális hírcsatorna.

Magam, könyvtárosként, azaz trendfigyelő emberként (mert a könyvtáros azért a bölcsőbb fajtából való, ugyan a társadalom, legalábbis anyagiakban nemigen sorol előkelő helyre minket, de ezt a tényt még maga is elismeri, és szerencsére a bölcsesség sohasem a darabra leszámolható tudás, a bölcsesség a jövőbelátás képessége, a jövő pedig a trendekben van megírva) nagy dilemmában vagyok, hiszen pontosan tudom, az épülő smart világ szenzorok millióit fogja éppen abból a célból elhelyezni a környezetemben, hogy tapintásom helyett tapintson, szemem helyett lásson, fülem helyett halljon, idegvégződéseim helyett jelezzen. Aztán a szenzoradatok millióiból álló felhők mögött látom már azt a szuperszámítógépet, vagy inkább hálózatot, mely az adatokat előrejelzésekké, trendekké formálja, s a végén kidobja, mondjuk éppen a mai ebédem számomra optimalizált menüjét: csirkecomb Hortobágy módra, ami jelenthet, mondjuk egy darab főtt csirkecomb az 1920-as években, a hortobágyi homokon futtatott kakas kukorékolásával, hogy ne csak a gyomrom, a pszichém is épülhessen, természetesen a lelkemet is követő szenzor adatok kiértékelése által elrendelt módon.

De ha a szenzorok mindent megfigyelnek helyettem, ha helyettem gondolkoznak, ha helyettem jeleznek, és a trendet is felállítják, nekem akkor mi marad? Én mit figyelhetek meg? Hol lesz az én helyem a jövő világában?

Nos, ezek már éppen olyan kérdések, amelyek engem is foglalkoztathatnak. S ha foglalkoztatnak, hát választ keresek, s ha válaszokat keresek, hova is fordulhatnék, ha nem a könyvekhez. Ilyenkor le kell emelni a polcra – érzem a késztetést – az első számú trendkutató, trendbemutató könyvet. Amit hordoztak, alakítottak, majd leírtak vagy négyezer éven át, sajnos bő kétezer éve már inkább csak értelmezik, pedig éppen írni nem volna haszontalan, mert az író ember alkot, míg az értelmező csak magyaráz, ami viszont az urak huncutsága. Nos, azt a könyvet, aminek a címét (megnevezését) egészen biztosan mindenki ismeri: Biblia. Jó könyv. Szerethető. Benne van ám minden a jövőről. Én egészen pontosan a Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója gondozásában 1979-ben megjelent Ószövetségi és Újszövetségi Szentírást szoktam forgatni.

Az ígét olvasva áthat engem az üzenet: ha követsz engem, (mármint az Urat), akkor eljuthatsz valahova. Az ígéret földjére. A jövőbe. Az örök életre.

De ha a boldogságmondásokat olvassuk Máté evangéliumából, azok is arról szólnak, válj valamivé (ami még nem vagy), alakulj át, tégy meg valamit, s elnyersz valamit, a boldogságot. Az ember szolgálata, az emberközpontú tudomány értelme sem lehet más, mint a legfontosabb gyógyító erő, és egyben a legcsodálatosabb emberi érzés, a boldogság szolgálata. „*Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek országa.*” (Mt 5,3) Egyszerűsítsd le a lelkedet, dobd el a dühöt, az akaratosságot, a „mindenáron akarom”-ot, a görcsös ragaszkodást a tárgyakhoz, a büszkeséget, s minden egyéb hívságot (ki-ki a maga jelleme szerint sorolhatja őket), helyettük táj fel egyetlen egyet, a szeretettedet, a szeretetet adó képességed és ezt áraszd szét önmagadban és tiéd lesz a mennyek országa, azaz a boldogság földje.

„*Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságot, mert majd eltelvek vele.*” (Mt 5,6) Könyvtáros etikánk alapját mondja ki, s egyben értelmét üzeni ez az útmutatás. Hiszen nekünk valóban éhezünk és szomjazunk kell az igazságot, keresni és megtalálni magunkban, az általunk alkotott lenyomatokban, papírokon, képekben, hangokban, a bináris kódokban és bármilyen egyéb formában is. S ha elűzzük éhünket, s oltjuk szomjunkat, akkor eltelünk. A boldogság eltölt. A boldogság pedig azért csodálatos, mert átadható. Szüksége van a társadalomnak a boldog emberekre! Itt, ma, Magyarországon, és holnap is és azt követően is boldog emberekre van szükség, akik boldogságuk okán maradnak e honban és építik jövőjét. A könyvtárosság, a könyvtáros lét legalapvetőbb küldetése a boldogság megélése és átadása, korlátlan terjesztése 7/24-es üzemmódban, bárki számára, bármilyen hátránnyal küzdő számára, azonos eséllyel. Mert boldogságra, míg ember él a Földön, mindig „szükség” lesz! Mi más ez, ha nem az a trend, amely jövőnk, szakmánk jövőjének értelmét és szükségességét alátámasztja, igazolja nekünk. Bizonyos ismérvek szerint megjósolható, sőt biztosan állítható jövőt láttatván!

Persze a Biblia arról is szól, hogy eljön a világvége, az apokalipszis, s ez bizonyos értelemben nem túlságosan biztató, pontosabban eléggé fenyegető. De a Biblia azt is megmutatja, hogy te, mi, a rettenet pillanatait hogyan kerülhetjük el. Hogyan, miképpen lehetünk éppen mi azok a Noék, akik bárkához jutnak a túléléshez.

A tudomány és a tudás sajátos emberi viszonyáról a Biblia bölcsességén túl számomra *Mikszáth Kálmán* (1847–1910) nyújtja a mindennapi élethelyzetet leginkább látató ismeretet. A „tekintetes úr”, aki éppen 170 esztendeje született, meghalni pedig nem méltóztatott, mert a nógrádi tájba úgy beopta magát, hogy onnan és a magyar emberek szívéből eddig legalábbis nem volt erő, mi kipöndörítse. De hát, szerencsére maga sem igyekszik, jelen van velünk tanításaival. Ő írt egy előszó írására szóló felkérés kapcsán egy rövid, de annál tanulságosabb történetet Strázsa János kovácsmesterről, a kiváló megfigyelőről, „kinek a keze olyan könnyű volt, mint a hab, úgy hogy a legcsodálatosabb szemoperációkat tudta végezni olyan ügyesen, hogy a híre elszárnyalt egész Kasság-Pestig. Különösen a zöld hályogot tudta megoperálni, melyet pedig az akkor hí-

res Lippay sem tudott.” S hogy Lippay professzor a bécsi kollégáit elkápráztassa, Pestre kérte őket, ahova addigra megérkezett a kovácmester is.

„Hát nézze, Strázsa barátom, ez a betege – mondá Lippay.”

Strázsa uram a vizsgálatot követően „levetette a mándliját, s különböző bicskákat kezdett kiszedegetni a csizmaszárából, meg visszarakosgatni, míg végre kiválasztott egyet és megfente e nadrágszíja leftyegő részén.

– Az isten szerelméért! – kiáltá ijedten Lippay. – Csak nem ezzel a békanyúzó bicsakkal akarja operálni?

A kovács csak a szemöldökével intett, hogy igenis azzal. Lippay az asztalon heverő számszámok közül hirtelen kiválasztott egy Graefe-féle kést s a markába nyomta.

– Nem, – mondá fitymálva Strázsa uram – ezzel nem lehet.

Ellökte a Graefe-kést és a magáéval lépett a szepegő szabóhoz, mire egyet villan a kés pengéje, s mintha csak almát hámozna, játszi könnyedséggel siklott el a szemgolyón; egy pillanat, egy villanás, és ime, lent volt a hályog.” A sikeres műtétet követően Lippay professor fortyant fel haragosan.

– „Hallja, Strázsa, maga mégis rettenetes vakmerő ember! Tudja-e, mivel játszik? Tudja-e, hol vagdalt, mit vagdalt? Tudja-e, milyen felelősséget vállal isten és emberek előtt? Tudja-e, mi az a szemhártya, érhártya, ideghártya, könnytömlő és a többi?

– Minek tudnám, kérem alássan?”

Csak azért, mert „ha csak egy gondolattal vág odább jobbra vagy balra, a másik szemnek is kioltja a világát!”

Strázsa János bizony „azontúl, hogy megtudta, milyen komplikált külön világ a szem, s mennyi veszély származhatik kezének parányi rezzenéséből, vérének sebesebb löktetéséből, késének egy gondolatnyi elsiklásából, soha többé nem mert hályogot operálni, sőt még egy árpa kigyógyításába sem bocsátkozott.”*

Mikszáthtól okulván megalkottam a követendő trendet: meg kell maradnunk megfigyelőnek! S ne engedjük, hogy a tudomány roppant súlyának a hiánya, vagy éppen megléte kettétörje életünket. Végezzük szaporán és lelkesen a magunk megfigyeléseit, maradjunk meg életünk végéig tanuló kisgyermeknek. És ne hagyjuk, bármennyire is ebbe az irányba haladunk, hogy mindent szenzorokkal, szenzor adatokkal írjunk le, hogy mindent a számítógép értékeljen ki, hacsak nem akarunk csirkelábat enni instant kakaskukorékolással.

Végezetül az 1. táblázatban teszem közzé előadásom lényegének kibontását, amelyet a Könyvtári Intézet a maga számára kijelölt „kovász szerep” sikeres betöltése érdekében vetett papírra 2017 őszén. Ebben 11 célcsoportot, célcsoport elvárásokat és elvégzendő feladatokat határoztunk meg. A megvalósításon dolgozunk.

* Forrásdokumentum: MIKSZÁTH Kálmán: Mikor a mécses már csak pislog. Elbeszélések. Budapest, Révai, 1906. (Mikszáth Kálmán munkái). Az elbeszélés címe: A hályog-kovács. Egy kis életkép.

1. táblázat

A Könyvtári Intézet feladatai az egyes célcsoportok elvárásai szerint

Célcsoport	Az érintett célcsoport legfontosabb elvárásai	Az elvárások teljesítése érdekében végzendő kiemelt tevékenységek
A hazai társadalom	Valós ismeretek a magyar könyvtári rendszerről.	Országjelentések közreadása, hírek generálása a TV, rádió, a nyomtatott és elektronikus média számára.
	A könyvtárak és a könyvtári rendszer legyen felhasználóbarát, szolgáltatásai legyenek frissek, érdekesek, személyre szabottak és egyben esélyegyenlőséget megteremtők, családbarátok.	A könyvtári rendszer, a könyvtárak támogatása a könyvtárhasználati kedv fokozása érdekében. A könyvtárak társadalmi szerepvállalásának erősítése. A lakosságnak és az egyes felhasználói csoportoknak kínált szolgáltatások (pl. könyvtárjainló, speciális könyvtári szolgáltatások speciális helyzetben élőknek, könyvtarak.hu stb.).
A nemzetközi szakma	Ismeretek a magyar könyvtári rendszerről, a megvalósult fejlesztésekről, jó gyakorlatokról, angol nyelven elérhető statisztikai forrásokból.	Kutatási eredmények nemzetközi lapokban és konferenciákon történő bemutatása. Nemzetközi szervezetekben való tagság. Személyes jelenlét nemzetközi értekezleteken és konferenciákon. Kétnyelvű statisztika közreadása.
	Partnerség kutatások, vizsgálatok végzésében (pl. ALM-PUB).	Együttműködés projektcélok megvalósításában (elsősorban kutatási tevékenység, összehasonlító vizsgálatok, elemzések végzése).
A hazai könyvtárosok	Legyen egy „hely”, ahova fordulni lehet a szakmai kérdésekben.	Módszertani támogatás megjelenítése és 7/24 működtetése az intézeti honlapon.
	Hívja fel a figyelmet programokra, eseményekre, képzési lehetőségekre.	Rendezvénynaptár, éves képzési terv közreadása, képzési tartalmak folyamatos frissítése.
	A KI kommunikáljon érdemben a könyvtárosok, könyvtárak, könyvtárszakma, az olvasás és a könyvtárhasználat társadalmi megbecsüléséért.	Releváns információk a könyvtárhasználatról, az olvasás népszerűségéről, az ezzel kapcsolatos jó gyakorlatokról. Általános és intenzív marketing és PR tevékenység végzése.
	Útmutatás a könyvtár egységes, minőségelvű működése kialakításához.	Módszertani támogatás, segédanyagok publikálása, a minősítési rendszer folyamatos fejlesztése.

A határon túli magyar könyvtárosok	Bekapcsolódni a magyar könyvtáros (tovább)képzés rendszerébe. Ismeretek gyarapítása, jó gyakorlatok átvétele.	Képzésszervezés, képzések lebonyolítása, blended learning és e-learning képzések bevezetése, műhelynapok, előadások, tájékoztatók tartása, szervezése.
	Határon túli eredmények, sikerek, valamint problémák, nehézségek láttatása Magyarországon.	Szakfolyóirat kiadása, webes információszolgáltatás, szakreferensi rendszer kidolgozása.
A közkönyvtárak	Munkatársak (tovább)képzése.	A könyvtári terület szakképzési tartalmának megújítása, országos koordinációs központi és vizsgaszervezői szerep ellátása. Továbbképzések akkreditálása.
	Módszertani támogatás nyújtása a települési könyvtári ellátás teljes vertikumára vonatkozóan, ide értve a KSZR rendszer működésének támogatását.	Módszertani konzultáció biztosítása, munkacsoport tevékenység, jó gyakorlatok közvetítése, minőségi szempontok szerinti működés támogatása, innováció támogatás.
	Országos és regionális elemzések, trendek közreadása.	Nyilvános könyvtári tevékenységgel kapcsolatos információ megosztás – hazai és külföldi témafigyelés.
	Hazai és nemzetközi gyakorlatok, innovációk, jó példák, szakmai kérdések, események bemutatása.	Műhelynapok tartása, kommunikációs felületek működtetése, szakmai kiadványok megjelentetése.
A szak- és tudományos könyvtárak	A tudományos és szakkönyvtári tevékenységek támogatása.	Fórumok szervezése, útmutatók, szabályozók, szabványok közreadása.
	ODR együttműködés	A Könyvtártudományi Szakkönyvtár működtetése, a szakkönyvtári partnerkapcsolatok ápolása.
	Hazai és nemzetközi szakmai ismeretek közvetítése, valamint publikálási lehetőség biztosítása.	A Könyvtári Figyelő kiadása, hazai és külföldi témafigyelés, referálás.
A felsőoktatási könyvtárak	Módszertani támogatás központi fejlesztések megvalósításához (pl. a gyűjtemény közoktatási célú digitalizálása, tematikus ismeretanyag összeállítása).	Módszertan, módszertanhoz kapcsolódó tudástár kialakítása, igények, elvárások közvetítése, kompetenciafejlesztés, képzés.
	Információ a tudományos információszolgáltatás témakörben.	Szakterületi tájékoztató feladatok ellátása.

	Támogatás a célcsoport tevékenységének elemzéséhez.	Elemzések, értékelések, kutatások a tudományos és szakkönyvtári tevékenységről.
	Munkatársak (tovább)képzése.	Új képzési programok engedélyeztetése, képzésszervezés, lebonyolítás, blended learning és e-learning képzések bevezetése.
Az egyházi könyvtárak	Információk, útmutatók, eljárások.	Fórumok szervezése, útmutatók, szabályozók, szabványok közreadása. Szakterületi információ-megosztás, hazai és külföldi témafigyelés.
	Támogatás a célcsoport tevékenységének elemzéséhez.	Elemzések, kutatások az egyházi könyvtári tevékenységről, a könyvtárak helyzetéről, gyűjteményről.
	A munkatársak (tovább)képzése.	Speciális programok engedélyeztetése, képzésszervezés, lebonyolítás, blended learning és e-learning képzések.
A kulturális alapellátás társszereplői	A szakterületek közötti projektek (pl. CSK, Az én könyvtáram) megvalósításában a KI rugalmas partner legyen.	Projektszervezet működtetése, projektfeladatok rugalmas ellátása.
	A KI közvetítse a partnerek felé a könyvtári szakterület projekt szempontból releváns információit.	A könyvtári szakterület képviselője rendezvényeken és képzéseken.
A fenntartó	A jogszabályból eredő feladatok egyenletesen magas színvonalon történő ellátása.	A KI-munkafolyamatok minőségbiztosítása.
	Pontos és megbízható háttér-adatbázisok működtetése.	Adatbázisok rendszeres felülvizsgálata, pontosítása, honlapon való közzététel.
	Szakmai döntések támogatása.	Rendszeres konzultáció a fenntartóval, a stratégiai irányok támogatása informatikai megoldásokkal, melyek mind a fenntartó, mind a felhasználó könyvtárak igényeit figyelembe veszik.
	Elemzések, dokumentációk, háttéranyagok készítése.	Tájékozódás, tájékoztatás, kapcsolattartás, az ebből eredő információk megosztása.
	Alkalmasság (delegálhatóság) hazai és nemzetközi (pilot) projektek lebonyolítására.	Gazdag kompetencia-készlet fenntartása a gyorsaság és a projektekbe történő rugalmas bekapcsolódás érdekében.

Az OSZK	Résztétel nemzetközi és hazai programokban.	Munkacsoportokban, projektmunkákban való részvétel.
	Az OSZK folyamatok kontrolljában, minőségbiztosításában való közreműködés.	Közreműködés belső mérések, elemzések készítésében.
	A szakmai berkekben megjelenő, OSZK-t érintő kérdések közvetítése.	Rendszeres konzultáció az OSZK igazgatóságaival.
	Általános könyvtárszakmai alapelvek disszeminálása, képviselete a könyvtári rendszer felé.	Fórumok szervezése, kiadványok megjelenítése, műhelymunka, tájékoztatás.
A szakmai szervezetek	Közös szakmai programok, ismeretek gyarapítása, jó gyakorlatok közvetítése, trend információk.	A szakma, a célcsoport és a társadalom kapcsolatát, bizalmát, identitását támogató tevékenység segítése adatforrásokkal, folyóirat, honlap és közösségi médiafelület megosztással.

Fehér Miklós könyvtáros, magyar – ének-zene szakos tanár. 1993-tól 1999-ig Salgótarjánban megyei könyvtár igazgató. 1999–2001 között a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtár igazgatója. 2001-től jelenlegi munkahelyén, az Országos Széchényi Könyvtárban működő Könyvtári Intézetben dolgozik, ahol jelenleg igazgató.